

УДК 334:72

СУЧАСНЕ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩЕ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ<http://orcid.org/0000-0001-6798-425X>

Швець Галина Олексіївна, к. філол. н., доцент кафедри економічної теорії і підприємництва, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, e-mail: shvetsvip28@gmail.com

Galyna Shvets, Candidate of Philology, Associate Professor of Economic Theory and Entrepreneurship, State Higher Educational Establishment «Pryazovskyi State Technical University», Mariupol

Shvets G. The current business environment of small and medium business in Ukraine.

In the article the author's definition of «business environment». Presented by the features of the business environment, such as the business environment is part of the social environment and ideally serves the increase of national wealth and prosperity. Determined classification of the business environment in the following classification criteria: in relation to the activities of businesses; the level of aggregation; the level of intensity of the interaction between the company and its environment; the level of risk; the nature of the business impact; in terms materialize; the level of government intervention; openness; and the level of dynamism; on functional grounds; the method of coordination of economic activities; the degree of industrial and economic development. An evaluation sequence business environment. The mechanism of the relationship factors of business environment where businesses are participating economic actors: the company, competitors, suppliers, customers, contact groups, intermediaries. Defined and described integral indicator of the relationship of the enterprise and business environment. Are the main reasons that hinder the development of the business environment in Ukraine. The rating of Ukraine and similar economies index «Doing Business» 2017 and Ukraine's position on the main points of the rating «Doing Business». An index of economic policy on SMEs in Ukraine and scores Ukraine Index of economic policy on SMEs in 2016. Presented a SWOT-analysis of small and medium businesses.

Швець Г.О. Сучасне бізнес-середовище малого та середнього підприємництва в Україні.

В статті наведено авторське визначення поняття «бізнес-середовище». Представлено особливості бізнес-середовища, наприклад, бізнес-середовище є частиною суспільного середовища та в ідеалі сприяє підвищенню національного багатства і добробуту. Визначено класифікацію видів бізнес-середовища за такими класифікаційними ознаками: стосовно до діяльності суб'єктів бізнесу; за рівнем агрегованості; за рівнем інтенсивності взаємодії підприємства та його середовища; за рівнем ризику; за характером впливу на бізнес; за рівнем матеріалізації; за рівнем державного втручання; за відкритістю; за рівнем динамізму; за функціональною ознакою; за способом координації економічної діяльності; за ступенем індустріально-економічного розвитку. Наведено послідовність оцінювання бізнес-середовища. Представлено механізм взаємозв'язку факторів бізнес-середовища підприємства, де приймають участь такі економічні суб'єкти: підприємство, конкуренти, постачальники, споживачі, контактні групи, посередники. Визначено та охарактеризовано інтегральний показник взаємозв'язку підприємства та бізнес-середовища. Перелічено основні причини, які стримують розвиток бізнес-середовища в Україні. Досліджено рейтинг України та подібних економік за індексом «Ведення бізнесу 2017» та позиції України за основними пунктами рейтингу «Ведення бізнесу». Наведено Індекс економічної політики у сфері МСП в Україні та бали України в Індексі економічної політики у сфері МСП у 2016 р. Представлено SWOT-аналіз малого та середнього підприємництва.

Швец Г. А. Современная бизнес-среда малого и среднего предпринимательства в Украине.

В статье приведено авторское определение понятия «бизнес-среда». Представлены особенности бизнес-среды, например, бизнес-среда является частью общественной среды и в идеале способствует повышению национального богатства и благосостояния. Определена классификация видов бизнес-среды по следующим классификационным признакам: по отношению к деятельности субъектов бизнеса; по уровню агрегированности; по уровню интенсивности взаимодействия предприятия и его среды; по уровню риска; по характеру воздействия на бизнес; по уровню материализации; по уровню государственного вмешательства; по уровню динамизма; по

функціональному признаку; по способу координации экономической деятельности; по степени индустриально-экономического развития. Приведена последовательность оценки бизнес-среды. Представлен механизм взаимосвязи факторов бизнес-среды предприятия, где принимают участие такие экономические субъекты: предприятие, конкуренты, поставщики, потребители, контактные аудиторы, посредники. Определен и охарактеризован интегральный показатель взаимосвязи предприятия и бизнес-среды. Перечислены основные причины, которые сдерживают развитие бизнес-среды в Украине. Проанализирован рейтинг Украины и подобных экономик по индексу «Ведение бизнеса 2017» и позиции Украины по основным пунктам рейтинга «Ведение бизнеса». Приведены Индекс экономической политики в сфере МСП в Украине и баллы Украины в Индексе экономической политики в сфере МСП в 2016 году. Представлен SWOT-анализ малого и среднего предпринимательства.

Постановка проблеми. Ефективна підприємницька діяльність є важливим чинником розвитку економіки країни. В багатьох країнах світу підприємницький сектор формує значну частину ВВП, а подекуди й більшу. Тому, враховуючи велике значення підприємництва та сучасні умови ведення бізнесу, необхідно регулярно проводити моніторинг бізнес-середовища, що дозволить швидко та ефективно реагувати підприємствам на постійні соціально-економічні та політичні зміни й бути конкурентоспроможними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти бізнес-середовища було висвітлено у працях багатьох науковців, а саме: М. І. Мельник, Є. І. Бойко [1,2], І. М. Тесленок [3], Ю. Я Візник, Р. М. Скриньковський, Т. Б. Процюк [4], Л. М. Кобилянська [5].

Мета статті – визначити сутнісні характеристики бізнес-середовища та дослідити його сучасний стан для малого та середнього підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу. У сучасній економічній літературі бізнес-середовище розглядається як складна, багатомірна та поліфункціональна система. Враховуючи це, досить важко створити єдине всеохоплююче визначення сутності бізнес-середовища. Тому багато науковців мають розбіжності у тлумаченні даного поняття. Одні вчені визначають бізнес-середовище, враховуючи лише вплив на діяльність лише зовнішніх чинників, а інші пропонують враховувати у розумінні бізнес-середовища ще й внутрішні фактори діяльності підприємства. На нашу думку, задля повного розуміння та аналізу сучасного стану бізнес-середовища необхідно враховувати як зовнішні, так й внутрішні фактори впливу на діяльність підприємств.

Так, ми вважаємо, що бізнес-середовище – це система внутрішньої політики підприємства щодо ведення бізнесу та взаємозв'язок і взаємовідносини з суб'єктами економіки, на які впливають стан і розвиток оточуючого середовища.

Для бізнес-середовища характерними є наступні його особливості [1]:

- бізнес-середовище є частиною суспільного середовища та в ідеалі слугує підвищенню національного багатства і добробуту;
- функцією якості бізнес-середовища є ефективність економічних процесів у країні;
- бізнес-середовище має властивості територіальної цілісності, в межах якої формується діловими людьми, нацією та інститутами (державними, фінансово-кредитними та ін.) з їх взаємозв'язками та взаємовідносинами;
- бізнес-середовище формується факторами (правового, політичного, соціального, економічного характеру), сукупність яких створює умови для функціонування бізнесу економічних суб'єктів конкретного суспільства, здійснення ділових відносини та функцій.

Враховуючи багатомірність бізнес-середовища, розглянемо її класифікацію, яка дасть можливість докладніше охарактеризувати дану категорію (табл. 1).

У процесі дослідження наукових праць вчених з питань бізнес-середовища нами зазначено, що факторами бізнес-середовища виступають економічні, політичні, технологічні, соціально-демографічні, екологічні та культурні фактори.

Таблиця 1

Класифікація видів бізнес-середовища [2]

Класифікаційна ознака	Вид бізнес-середовища
Стосовно до діяльності суб'єктів бізнесу	внутрішнє бізнес-середовище – внутріорганізаційне чи внутріуправлінське середовище підприємства; зовнішнє бізнес-середовище – зовнішнє оточення підприємства (ближнє, дальнє).
За рівнем агрегованості	мікросередовище (рівень підприємства, тобто внутрішнє бізнес-середовище); мезосередовище (рівень територіально-адміністративних утворень); макросередовище (національний рівень); мегасередовище (міждержавний рівень).
За рівнем інтенсивності взаємодії підприємства і його середовища	локальне; глобальне; міжнародне.
За рівнем ризику	високого ризику; середнього ризику; низького ризику.
За характером впливу на бізнес	стимулююче; дестимулююче; лімітуюче; нейтральне.
За рівнем матеріалізації	традиційне (офлайновий бізнес); віртуальне (онлайновий бізнес).
За рівнем державного втручання	дирижистська модель бізнес-середовища; ліберальна модель бізнес-середовища; змішана модель бізнес-середовища.
За відкритістю	відкрите; закрите.
За рівнем динамізму	статичне; динамічне (мінливе).
За функціональною ознакою	економічне (господарське, фінансове, комунікаційне); інституціонально-правове; політичне; інформаційне; науково-технологічне; інноваційне; соціально-культурне; геополітичне; міжнародне; природно-кліматичне та екологічне.
За способом координації економічної діяльності	змішане; ринкове; планове; командно-адміністративне; постринкове.
За ступенем індустріально-економічного розвитку	індустріальне; доіндустріальне; постіндустріальне.

У процесі оцінювання бізнес-середовища підприємства слід дотримуватись такої послідовності [3]:

- визначити кореляційні коефіцієнти вагомості кожної із груп факторів;
- визначити коефіцієнти вагомості кожного чинника, що входить у конкретну групу факторів;
- оцінити кожен чинник певної групи факторів на основі бальної шкали, що знаходиться у межах від «-10» до «10»;
- оцінити кожен чинник певної групи факторів на основі бонусної шкали, яка також знаходиться у межах від «-10» до «10»;
- провести комплексне оцінювання бізнес-середовища підприємства, яке відображає сумарний бал та прогноз його майбутнього стану (отримане значення від «-20» до «0» свідчить про вороже бізнес-середовище підприємства; від «1» до «9» – наявні можливості та загрози у бізнес-середовищі підприємства; від «10» до «20» – бізнес-середовище підприємства є сприятливим).

На основі узагальнення інформації, отриманої за рахунок проведеного аналізу наукових праць, а також враховуючи результати досліджень, можна стверджувати, що між факторами бізнес-середовища та підприємством існує тісний взаємозв'язок, і вплив кожного з факторів цього середовища певною мірою відображається на діяльності самого підприємства (рис. 1) [4].

Враховуючи наведений вище механізм, інтегральний показник взаємозв'язку підприємства та бізнес-середовища можна визначити за формулою (1), значення якого повинно бути у межах від «0» до «10»:

$$I_{BC} = f(I_C; I_K; I_{ПСТ}; I_{ПСР}; I_{КА}) \quad (1)$$

Якщо: 1) $I_{BC} \in [3; 7]$, то рівень взаємовідносин підприємства з бізнес-середовищем є низьким;

2) якщо $I_{BC} \in [7; 10]$, то рівень взаємовідносин підприємства з бізнес-середовищем є середнім;

3) при $I_{BC} < 3$ рівень взаємовідносин підприємства з бізнес-середовищем є високим [4]

Сучасне бізнес-середовище в Україні є доволі складним для малого і середнього підприємництва (далі - МСП). Серед основних причин, що стримують розвиток останнього, залишається [5]:

- обтяженість регуляторного середовища, складний порядок проходження дозвільних процедур та сертифікації товарів і послуг, висока вартість останніх;
- відсутність конкуренції у поєднанні з низьким рівнем відповідальності посадових осіб дозвільних органів, що є підґрунтям для корупційних зловживань;
- недосконалість процедур здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності;
- недостатні обсяги фінансування заходів підтримки МСП з державного і місцевих бюджетів та низький рівень доступу суб'єктів малого і середнього підприємництва до фінансово-кредитних ресурсів;
- нерозвиненість інституційної системи державної підтримки малого та середнього підприємництва на центральному та місцевому рівнях;
- неналежний рівень обізнаності підприємців щодо доступу суб'єктів малого і середнього підприємництва до тендерних процедур при здійсненні державних закупівель;
- незадовільне забезпечення комунікаційної, інформаційної, консультативної сфери підприємницької діяльності;
- небажання впровадження сучасних технологій ведення бізнесу за відсутності стимулів МСП до виробничої діяльності та застосування інноваційних технологій;
- недосконалість системи підготовки та перепідготовки кадрів для суб'єктів малого і середнього підприємництва;
- низька ділова культура, недостатній рівень правової обізнаності.

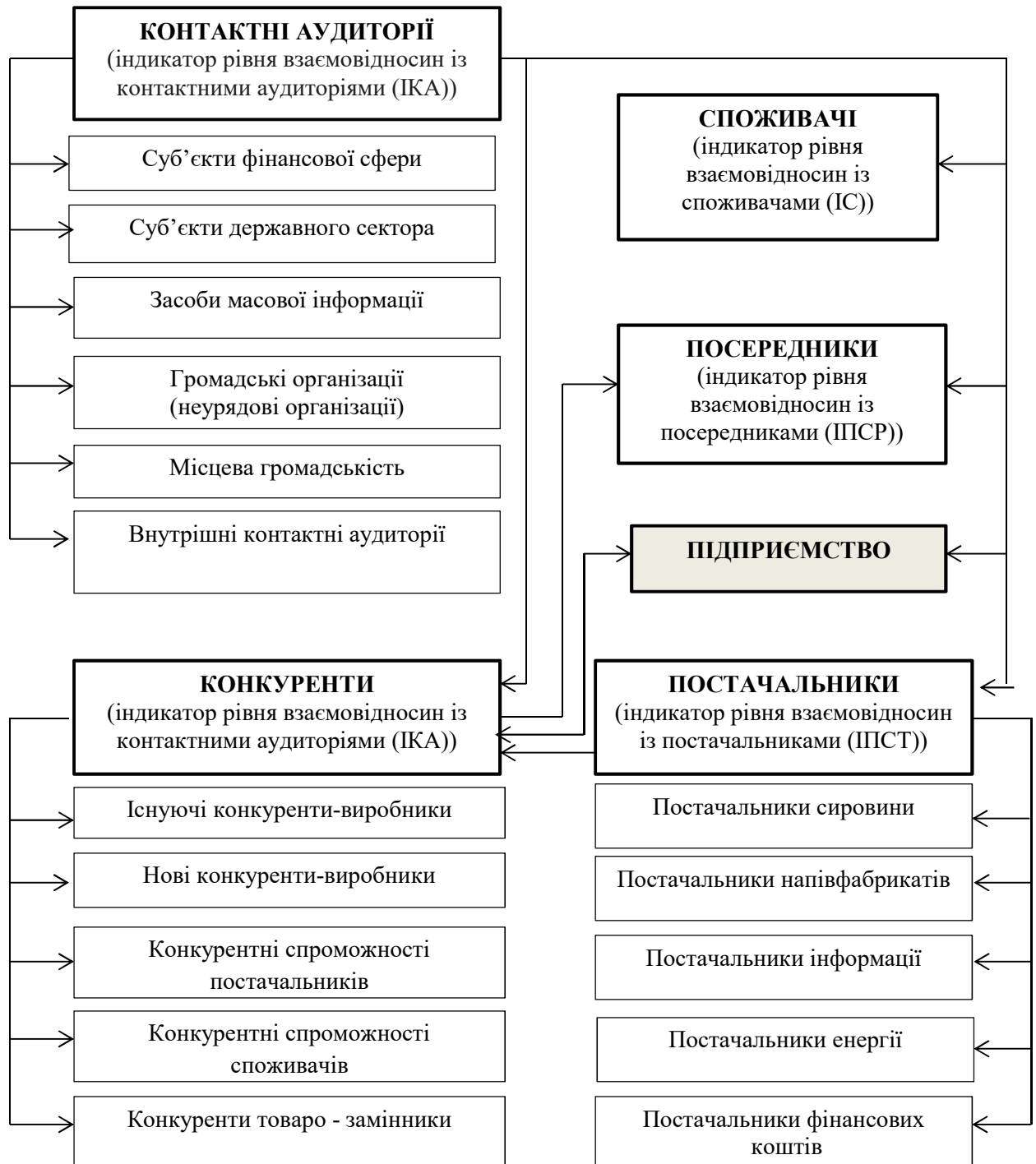

Рис. 1. Механізм взаємозв'язку факторів бізнес-середовища підприємства

Отже, традиційно економіка України вважається несприятливою для ведення бізнесу, зокрема малого та середнього. Дослідження міжнародних рейтингів, таких як «Ведення бізнесу», «Індекс глобальної конкурентоспроможності», показують, що Україна знаходиться на останньому місці серед країн зі схожою економікою (рис. 2). Однак, ситуація дещо покращилась. Так у рейтингу «Ведення бізнесу 2017» Україна піднялась з 152-го місця (2012 рік) до 80-го місця (2016 рік).

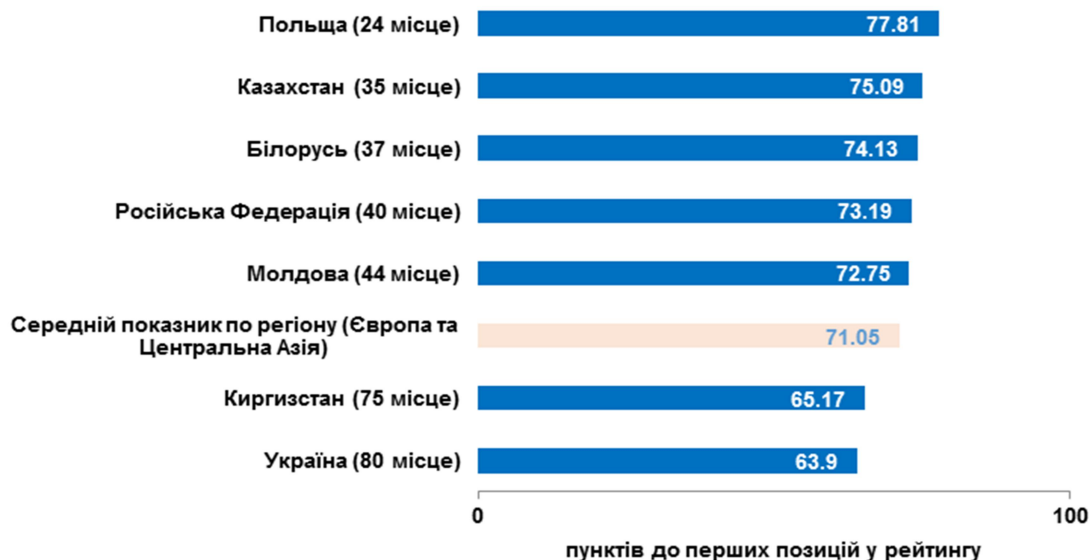

Рис. 2. Рейтинг України та подібних економік за індексом «Ведення бізнесу 2017» [6, 7]

На рис. 3 представлено позиції України за основними пунктами рейтингу «Ведення бізнесу», де бачимо, що проблемними питаннями є відновлення платоспроможності, отримання дозволу на будівництво, підключення до електромереж, а позитивними є легка реєстрація підприємства та кредитування.

Рис. 3. Позиції України за основними пунктами рейтингу «Ведення бізнесу» [6, 7].

Досліджуючи політику у сфері розвитку МСП, варто звернути увагу на два важливі фактори. По-перше, оцінка України знаходиться в діапазоні, близькому до 2, що значно нижче рівня для кращих практик (5) (рис. 4).

Рис. 4. Індекс економічної політики у сфері МСП в Україні (2012, 2016) [6,7]

По-друге, навіть порівнюючи з попередньою оцінкою по регіону, Україна відстає майже за всіма показниками (табл. 2), в той час, як Грузія – лідер у регіоні, а друге місце посідає Вірменія. Україна посідає перше місце лише за одним з дванадцяти показників: стандарти і технічне регулювання.[7]

Таблиця 1

Бали України в Індексі економічної політики у сфері МСП у 2016 р.[6, 7]

Показники індексу	Україна	Середній бал в країнах Східного Партнерства	Кращі показники
1. Розвиток підприємливості в процесі навчання та жіноче підприємництво	2,25	2,52	2,70 (Грузія)
2. Банкрутство та надання другого шансу для МСП	2,05	2,71	3,16 (Вірменія)
3. Нормативно-правова база економічної політики у сфері МСП	2,45	2,95	3,51 (Молдова)
4. Середовище діяльності МСП	3,81	4,01	4,33 (Грузія)
5а. Підтримка МСП і нових організацій	1,84	3,13	3,93 (Вірменія)
5b. Державні закупівлі	2,73	3,12	4,04 (Грузія)
6. Доступ МСП до фінансування	3,22	3,28	3,76 (Грузія)
7. Стандарти і технічне регулювання	4,34	3,76	Україна
8а. Навички підприємливості	2,56	2,66	3,0 (Грузія)
8b. Інновації	1,86	2,57	2,91 (Вірменія і Білорусь)
9. МСП у «зеленій» економіці	1,22	1,99	2,48 (Грузія)
10. Інтернаціоналізація МСП	1,63	2,79	3,60 (Грузія)

Для відображення сучасного стану бізнес-середовища у сфері малого та середнього бізнесу в Україні, нижче представлено SWOT-аналіз МСП (табл. 3), який визначає слабкі сторони даної сфери та її загрози, що може негативно охарактеризувати бізнес-середовище, а можливості та сильні сторони можуть бути використані при розробці стратегічних планів щодо покращення бізнес-середовища МСП.

Таблиця 3

SWOT- аналіз малого та середнього підприємництва [6]

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> • Легкість реєстрації бізнесу • Конкурентна вартість праці • Високоякісний людський капітал • Значна кількість людей з освітою в ІКТ • УА, ПВЗВТ та нові угоди про вільну торгівлю • Покращення бізнес-клімату за рахунок ефективного регулювання • Успіх в усуненні бар'єрів в торгівлі, адаптація до стандартів ЄС • Покращення в сфері державних закупівель • Великий внутрішній ринок • Податкова система із низькими податками та спрощеною звітністю • Вигідне географічне розташування • Розповсюджене дистанційне навчання, включно з питань підприємництва • Розширена участь громадськості в розробці політики 	<ul style="list-style-type: none"> • Неприятлива макроекономічна ситуація • Високий рівень корупції та регуляторного тиску • Відсутність Стратегії розвитку МСП • Нерозвинена культура підприємництва • Брак освіти та підготовки відповідно до потреб МСП • Відсутність доступного, довготривалого фінансування • Невеликий обсяг доданої вартості МСП • Розірвані ланцюги вартості, в основному через триваючий конфлікт • Високий рівень тиску адміністративного регулювання / витрати на нього • Низька енергоефективність • Відсутність Агентства, що здійснює реалізацію політики щодо МСП • Низький рівень інтернаціоналізації МСП • Високий рівень тінізації економіки • Складності при закритті бізнесу • Спрощена система оподаткування перешкоджає росту МСП • Низька купівельна спроможність населення
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> • УА, ПВЗВТ та угоди про вільну торгівлю відкривають нові ринкові можливості • Сильна підтримка з боку ЄС, донорів та МФУ • Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» та комплексна програма реформування • Подальший розвиток публічних закупівель • Активне використання Угоди про державні закупівлі • Участь у програмах Горизонт-2020 та COSME • Повна інтеграція до Європейської мережі підприємств • Швидке зростання сектору ІКТ та ступеню інформатизації • Швидке зростання переробної промисловості • Банківський сектор, спроможний кредитувати МСП • Зростаючий інтерес до енергоефективності • Процеси зміцнення об'єднань підприємств • Краща координація сторін, які надають підтримку МСП 	<ul style="list-style-type: none"> • Загострення військового конфлікту • Повільне відновлення економіки або нові макроекономічні потрясіння • Повільна реалізація програм реформування • Адаптація ініціатив розвитку МСП без наявного фінансування • Нестабільне законодавство • Соціальні заворушення

Висновки. Таким чином, бізнес-середовище виступає, по-перше, індикатором розвитку економіки країни, по-друге, позитивним чи негативним чинником функціонування підприємства. Бізнес-середовище пов'язує між собою багато економічних суб'єктів: безпосередньо підприємство, його конкурентів, постачальників, контактні аудиторії, посередників та споживачів. Сучасне бізнес-середовище малого та середнього підприємництва в Україні знаходиться у негативному стані, що свідчить про неконкурентоспроможність підприємств малого та середнього бізнесу. Тому, подальші дослідження будуть присвячені напрямкам покращення бізнес-середовища малого та середнього підприємництва, а також розробці організаційно-економічного механізму формування позитивного бізнес-середовища в Україні.

Список використаних джерел:

1. Мельник М. І. Теоретико-методологічні підходи дослідження бізнес-середовища // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Структурна трансформація територіальних суспільних систем (Зб. наук. пр.). Вип. 5 (67) / Редкол.: відп. ред. д.е.н., проф. Є.І. Бойко. – Львів: НАН України. Ін-т регіональних досліджень, 2007. – С. 423-436.

2. Мельник М. І. Класифікація бізнес середовища: системний підхід / М.І. Мельник // Регіональна економіка. - 2008. - № 2. – С. 251-260.
3. Тесленок І. М. Управління підприємством на основі стратегічного аналізу зовнішнього середовища: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / І. М. Тесленок; Приазовський державний техн. ун-т. – Маріуполь, 2009. – 21 с.
4. Візник Ю. Я. Діагностика бізнес-середовища підприємства і роль неурядових організацій щодо запобігання та протидії корупції у сфері оподаткування / Ю.Я Візник, Р.М. Скриньковський, Т.Б. Процюк // Бізнесінформ. – 2016. - №1. – С. 235-240.
5. Кобилянська Л. М. Сучасне бізнес-середовище для підприємств малого та середнього бізнесу в Україні / Л. М. Кобилянська // Фінансово-економічне та обліково-аналітичне забезпечення підприємницької діяльності: збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції, Черкаси, 20-21 квітня 2016 р. – Черкаси: Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, 2016. – С.243-245.
6. Проект розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.dkt.ua/state/entrepreneurship/41985>
7. Стратегія розвитку малого і середнього підприємництва (МСП) в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.me.gov.ua/Documents/Download?id=153cbc70

Список використаних джерел:

1. Melnyk M.I. "Theoretical and methodological approaches to the study of the business environment", ["Teoretiko-metodologichni pidhodi doslidzhennja biznes-seredovishha"], Socio-economic research in the transition period, Structural Transformation of Territorial Social Systems (Collected Works, etc.), Vol. 5 (67), Redcorn. no. ed. doctor of sciences, prof. E.I. Boo, Lviv, National Academy of Sciences of Ukraine. Institute of Regional Studies, 2007, pp. 423-436.
2. Melnyk M.I. (2008), "Classification of the business environment: a systematic approach", ["Klasifikacija biznes seredovishha: sistemnij pidhid"], M.I. Melnik, Regional economy, No. 2, pp. 251-260.
3. Teslenko I.M. (2009), "Management of the enterprise on the basis of strategic analysis of the external environment", ["Upravlinnja pidpriemstvom na osnovi strategichnogo analizu zovnishn'ogo seredovishha"], author's abstract, dis cand. econ Sciences, 08.00.04 - Economics and management of enterprises (by types of economic activity), I.M. Teslenko, Priazovsky state technical un., Mariupol, p. 21.
4. Vynnyak Yu.Ya. (2016), "Diagnostics of the business environment of the enterprise and the role of non-governmental organizations in preventing and counteracting corruption in the field of taxation", ["Diagnostika biznes-seredovishha pidpriemstva i rol' neurjadovih organizacij shhodo zapobigannja ta protidii korupcii u sferi opodatkuvannja"], Yu.Ya. Vysnyak, R.M. Skrykenskivsky, T.B. Protsyuk, Biznesinform, No.1, pp. 235-240.
5. Kobilyanska L.M. (2016), "Modern Business Environment for Small and Medium Enterprises in Ukraine", ["Suchasne biznes-seredovishhe dlja pidpriemstv malogo ta seredn'ogo biznesu v Ukraini"], L.M. Kobilyanska, Financial-economic and accounting and analytical support of entrepreneurial activity: a collection of abstracts of reports of participants of the International scientific and practical conference, Cherkasy, April 20-21, 2016, Cherkasy, East European University of Economics and Management, pp. 243-245 .
6. "Draft Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the Strategy for the Development of Small and Medium Enterprises in Ukraine until 2020", ["Proekt rozporjadzhennja Kabinetu ministriv Ukraini «Pro shvalennja Strategii rozvitku malogo i seredn'ogo pidpriemnictva v Ukraini na period do 2020 roku"], [electronic resource], available at: <https://news.dkt.ua/state/entrepreneurship/41985>
7. "Strategy of Small and Medium Enterprise Development (SME) in Ukraine", ["Strategija rozvitku malogo i seredn'ogo pidpriemnictva (MSP) v Ukraini"], [electronic resource], available at: www.me.gov.ua/Documents/Download?id=153cbc70

Ключові слова: бізнес-середовище; підприємство; мале підприємництво; середнє підприємництво; інтегральний показник; SWOT-аналіз.

Ключевые слова: бизнес-среда; предприятие; малое предпринимательство; среднее предпринимательство; интегральный показатель; SWOT-анализ.

Keywords: business environment; enterprise; small business; medium business; integral index; SWOT-analysis.

Рецензент: Логутова Т. Г., завідувач кафедри інноватики і управління, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», д. е. н., професор.

Перевірено на плагіат системою : <https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/2033810>